

skhemi-na-opz-sud-vidmovivsya-skasovuvati-aresht-kolishnomu-nardepu-granovskomu; <https://advokatpost.com/prokuratura-napravyyla-do-sudu-obvynuvalnyj-akt-shchodo-suddi-ilievoi-za-ch-2-st-364-ch-1-st-366-kk/>; <https://nabu.gov.ua/news/zavolod-nnia-6-mln-grn-na-osv-tlenn-vulitc-p-dozriu-t-sia-deputat-odes-ko-oblradi/>; <https://www.facebook.com/sap.gov.ua/posts/pfbid02J1JeMfhWLZX6vCTkUpmnxntCsxjLLf23GcwHu6hhWm6Y2J5k6iKTSYibQu8XLza2l>

5. Єдиний державний реєстр судових рішень: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107849918>.

Тимошенко Віра Іванівна,

головний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ДЕФОРМАЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ КОРУПЦІОНЕРА

Корупція нині є однією з найважливіших соціальних, економічних, психологічних та політичних проблем у всьому світі. Це одна з найбільших перешкод у реалізації прав і свобод людини і громадянина, розвитку ефективної системи державного управління, вона тягне за собою ряд наслідків, у тому числі зростання майнової нерівності та бідність значної частини населення, соціальну напругу, яка підриває національну економіку, загрожує політичній стабільності в країні. Особливо небезпечна корупція під час війни.

В юридичній науці зазвичай розглядають феномен корупції як суспільно-небезпечну протиправну поведінку, що характеризується підкупом-продажністю посадових осіб за корисного використання ними своїх службових повноважень. Тобто це різновид правопорушення, злочин чиновників проти держави.

Корупція має різні види та форми. Види корупції: велика корупція або топкорупція – здійснюється на вищих рівнях публічної влади або великого бізнесу, що призводить до недовіри державного апарату та негативно позначається на життєдіяльності суспільства; політична – передбачає маніпулювання законодавством та процедурами з метою розподілу влади, ресурсів та грошей між певною кількістю людей; побутова – присутня в повсякденному житті й пов'язана зазвичай зі спробами громадян отримати доступ до базових суспільних благ або послуг. Складовою побутової корупції є адміністративна корупція (іноді її розглядають як самостійний вид). Виникає між державою, представленою чиновниками/бюрократами, що відповідають за прийняття рішень, та громадянами, коли їм потрібні певні послуги. Тобто корупція набуває різних форм залежно від контексту, в якому розвивається. Найбільш поширеними формами

корупції є: хабарництво, фаворитизм (непотизм, кронізм), заступництво, зловживання впливом, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем [1].

Зазвичай громадяни підтримують публічні звинувачення в корупції та вимагають жорстких заходів державного реагування на неї, однак при вирішенні особистих проблем не замислюючись дають хабарі. Влада та чиновницький апарат нерідко ігнорують інтереси та права громадян. Тому значна частина суспільства не вірить у можливість законним способом вирішити свої проблеми та зводить до мінімуму спілкування з державними органами, звертається туди лише у крайньому випадку, коли немає жодних інших способів вирішення тієї чи іншої проблеми.

На корупційну поведінку впливають як зовнішні обставини, так і внутрішні детермінанти особи, яка цю поведінку реалізує. Одним із факторів, що сприяють корупції, є недостатньо ефективна діяльність правоохоронних органів у здійсненні боротьби з правопорушеннями, що мають широкий суспільний резонанс. Сюди ж доречним буде віднести також аномію, недосконалість або недієвість законодавства, що регламентує відповідальність за окремі злочини, що становлять підвищену суспільну небезпеку. Корупція дискредитує право і водночас детермінує злочинність, знищує всіх, хто стоїть у неї на шляху, а причиною цього є байдужість державних органів та слабка громадянська активність суспільства. Останнє обумовлене, як правило, репресивними законами, що обмежують свободу слова та висловлювання власної критичної думки щодо правлячої еліти. Закон для корупціонерів стає інструментом та засобом наживи, оскільки корупція процвітає не інакше, як унаслідок порушення закону, який фактично робить неможливою ефективну боротьбу з цим явищем.

Значення має також байдужість значної частини населення до порушення соціальних норм, цинізм і втрата здорового глузду. Корупція пов'язана з різними національними особливостями суспільного життя, менталітетом, з традицією робити подарунки, з такою характеристикою культур, як колективізм-індивідуалізм, з особливостями релігійних конфесій та з іншими факторами. Багато хто вважає, що всі люди беруть та/або дають хабарі; на високій посаді це вважається «нормою» поведінки, яка є легкою й доступною, здійснювати яку можна як щодо держави, так і щодо громадян.

На корупційну поведінку впливають моральні норми та деформована індивідуальна правова свідомість. Як відомо, правосвідомість відображає особисте ставлення людини до права, в широкому розумінні це погляди й переконання окремо взятого індивіда, що відбивають дійсність у формі правових знань, оціночних суджень щодо права та практики його реалізації, правових установок і ціннісних орієнтацій, що регулюють поведінку особистості в юридично значущих ситуаціях. Бачення світу людьми визначає їх емоції, думки та афекти. Віра в справедливий світ сприяє зниженню сприйняття корупції, що призводить до зниження намірів здійснювати

корупційні дії. Виправдання ж системи, в якій людина живе, пов'язано з більш низьким сприйняттям корупції. Сприйняття колег також є фактором, який слід враховувати в оцінці схильності до участі у корупційній діяльності. Якщо найближче оточення сприймається як вкрай корумповане, тенденція до здійснення такої поведінки різко зростає. Це стосується як державних службовців, так і приватних осіб [2]. Такі риси особистості, як психопатія, нарцисизм, макіавелізм, екстраверсія, зовнішня мотивація та низький рівень задоволеності життям чи самооцінки, також сприяють корупції [3].

Щодо мотивації учасників, у науковій літературі обґрунтовано думку, що зовнішня мотивація сприяє корупційній поведінці, тоді як за більш високого рівня внутрішньої мотивації відбувається зворотнє [4]. Боротьба мотивів – не рідкість серед суб'єктів корупційних злочинів, а деякі з них діють всупереч власним переконанням. Це, зокрема, особи, залучені до корупційної діяльності шляхом погроз або створення перешкод для досягнення мети. Примус до здійснення бажаних для корупціонера діянь нерідко відбувається з використанням сильного психічного впливу, шантажу, що змушує службовця між ганьбою та пропонуваними благами обирати останнє. Корисливий мотив у вимушеного корупціонера відсутній. До скоєння злочину його спонукає усвідомлення можливих неприємностей, незручностей, покарань, які можуть виникнути у разі невиконання вимоги корупціонера.

Привабливість корупції полягає не лише в матеріальних вигодах, які вона пропонує, але також у задоволенні, яке виникає як від здійснення квазі-суверенної влади всередині ієрархії, так і від порушення тих самих правил, які формально створені ієрархією. Фантазії про всемогутність і абсолютну автономію, які стимулюють корумповану суб'єктивність, ще більше підкріплюються підлеглими, які надто прагнуть завоювати визнання сильних світу цього. Нерідко корупція є нормою поведінки можновладців, що замаскована належною правовою процедурою, а не винятком, що порушує цю норму [5].

Отже, особистість корупціонера можна розглядати як сукупність властивостей, притаманних людині, що вчиняє або вчинила корупційний злочин. Для морально-психологічної характеристики корупціонерів визначальним є негативне ставлення цих осіб до суспільних інтересів, гіпертрофовані пріоритет особистих потреб (зазвичай корисливих), прагнення до незаконного збагачення, реалізації своїх корисливих цілей будь-яким протиправним шляхом, у тому числі з використанням свого посадового становища. Найчастіше зовсім не матеріальні труднощі, а саме низький моральний рівень і нігілістичне ставлення до закону призводять таких осіб до корупції. У корупціонера деформується індивідуальна правосвідомість – виникають ідеї, погляди, уявлення, знання, переживання та емоції, що спотворюють правову дійсність, тобто формується правовий інфантилізм, що виявляється в недостатності правових знань,

відсутності чітко визначених правових установок, або правовий нігілізм, що є психологічною передумовою протиправної поведінки, здатної до швидкої зміни та адаптації до обстановки. Серед безлічі різних форм, сторін, граней прояву правового нігілізму найяскравішим і очевидним є повсюдне масове недотримання та невиконання законів, коли громадяни, посадові особи, державні органи, громадські організації не зіставляють свою поведінку з вимогами законів, а намагаються жити та діяти за своїми правилами.

Таким чином, між корупцією та правосвідомістю і правовою поведінкою існує прямо пропорційна залежність: чим більше безкарних проявів корупції, тим менше підстав у людей, які це спостерігають, бути законослухняними та демонструвати високий рівень правосвідомості. Порушення прав і свобод людини нерідко є наслідком саме діяльності корупціонерів. Людина, яка стикається з несправедливістю, відчуває гнів, образу або навіть безпорадність, у неї виникає прагнення покарати кривдника та відновити справедливість у будь-який спосіб, навіть незаконний.

Правова незрілість, наявність мотивів, що у виняткових випадках виправдовують корупційну поведінку, переконання, що хабар допомагає вирішувати проблему, двоїсте ставлення до корупції в сукупності з особистісними характеристиками конкретного індивіда визначають основу для протиправної, корупційної поведінки в певних життєвих ситуаціях. Вибір корупційної поведінки відбувається і внаслідок відсутності знань щодо чинного законодавства.

Антикорупційна політика залишиться декларацією про наміри, якщо не зважатиме на феномен правової свідомості суб'єктів законодавчих, виконавчих, судових органів влади, а також рівень правосвідомості окремих соціальних груп та індивідуумів.

У подоланні правового нігілізму особливу роль відіграє формування основ правової культури, зокрема у сфері антикорупційного законодавства. Не лише караючий закон, а й моральний вибір охороняє владу та суспільство від корупції. Протидія корупції має бути не лише пасивною – не приймаю і не беру участь у корупційних діяннях, а й активною – борюся з будь-якими проявами корупції в нашому суспільстві.

Безкарність у поєднанні з людською жадібністю є головним фактором корупції. Психічний склад особистості корупціонера зазвичай такий, що потребує крайніх, дуже жорстких засобів протидії. Як відомо, скільки людині не давай, їй мало. Жадібність можна побороти лише страхом. Перше і найголовніше у боротьбі з корупцією – невідворотність покарання. Разом з тим зменшити прояви корупції в суспільстві можна шляхом формувавши принципово іншої системи цінностей на основі правової культури, контролю за законотворчою, виконавчою діяльністю органів влади, обговорення актуальних питань, пов'язаних із причинами, умовами, масштабами, соціальними наслідками корупційної поведінки. Це можливо лише в тому разі, якщо влада дійсно прагне мінімізувати корупцію.

Список використаних джерел

1. Tymoshenko V., Bondar S., Ivanchuk N. Corruption as a threat to human rights and freedoms. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2022. Vol. 27(4). P. 31-39. doi: 10.56215/0122274.31
2. Gorsira M., Denkers A., Huisman W. Both sides of the coin: Motives for corruption among public officials and business employees. *Journal of Business Ethics*. 2018. Vol. 151(1). P. 179–194. <https://doi.org/10.1007/s10551-016-3219-2>
3. Julián M., Bonavia T. (2020). Psychological variables related to corruption: a systematic review. *Anales de Psicología*. 2020. Vol. 36(2). P. 330–339. <https://dx.doi.org/10.6018/analesps.36.2.389371>
4. Agbo A., Iwundu E. Corruption as a propensity: Personality and motivational determinants among Nigerians. *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*. 2016. Vol. 150(4). P. 502–526. <https://doi.org/10.1080/00223980.2015.1107523>
5. John Roberts. The ‘subject’ of corruption. *Critical Perspectives on Accounting*. 2015. Vol. 28. P. 82–88. <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2015.01.010>

Усікова Наталія Павлівна,

завідувач сектору запобігання корупції
Державного експертного центру
МОЗ України

ІНФОРМАЦІЯ ЯК ПРЕДМЕТ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ

Статтею 172-8 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) передбачається відповідальність за незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв’язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень. Таким чином необхідно надати характеристику предмету цього правопорушення, а саме інформації.

Для надання характеристики предмету, необхідно спочатку з’ясувати характеристики інформації, з метою її подальшому використанні як предмет правопорушення.

По-перше, це безпосередньо інформація, відповідно до Закону України «Про інформацію» – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

По-друге, інформації, повинна стати відома особі, яка є суб’єктом адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-8 КУпАП, у зв’язку з виконанням такою особою службових або інших визначених законом повноважень.

Втретє, інформація, яка стала відома особі у зв’язку з виконанням такою особою службових або інших визначених законом повноважень, відноситься, відповідно до Закону України «Про доступ